

О. М. Канівець, старший викладач

Сумський національний аграрний університет

Основні причини погіршення якості земельних ресурсів

Землю в народі називають матір'ю – годувальницею. Тому й ставлення до неї повинне бути, як до матері. Земля потребує постійної уваги до себе кожного громадянина. Адже від стану її використання та охорони, залежить збереження корисних властивостей землі й передусім її родючості, без чого не можуть бути забезпечені благополуччя і добробут ні нинішнього ні майбутнього поколінь.

У різні історичні періоди світові вчені були єдині у висновку, що міць держави, життєвий рівень її громадян, залежать не стільки від володіння земельними та іншими природними ресурсами, стільки від розумного та дбайливого використання цих ресурсів.

У сучасному розумінні земельні ресурси — це складне поняття, до якого умовно належить визначення "природно-соціальне утворення", що характеризується ознаками просторового та інтегрального ресурсів — протяжністю, рельєфом, надрами, водами, ґрунтовим покривом, рослинністю, іншою біотою, а також є об'єктом господарської діяльності, визначає екологічні умови життя людей. Земельні ресурси — сукупні ресурси земної території як просторового базису господарської діяльності і розселення людей, засобу виробництва, її біологічної продуктивності та екологічної стійкості середовища життя.

Україна багата на земельні ресурси. Багата на чорноземні ґрунти, які визначаються найвищою родючістю серед усіх інших типів ґрунту. Однак нераціональне використання земельних ресурсів призводить до того, що українські чорноземи втрачають свої властивості, просто вивітрюються та вимиваються водами, і це, відповідно, призводить до погіршення якості земельних ресурсів України. У зв'язку з збереженням природних властивостей ґрунтів, підтримання і відновлення їх родючості, контроль за якісним станом, проведення заходів з раціонального використання – головні завдання держави в галузі використання земельного фонду [1].

Аналіз фактичного стану земельних ресурсів по Україні в цілому, дає підстави зробити висновок, що земельні ресурси мають тенденцію до зниження родючості. Так зростає еродованість земель, знижується вміст гумусу в ґрунті, погіршується стан меліорованих земель, обширного характеру набрало техногенне забруднення земельних ресурсів. У зв'язку з цим, з метою захисту і збереження найбільш продуктивних земель, необхідно запровадити всебічний і систематичний облік і оцінку земель. Комплексний системний підхід до оцінки стану земельних ресурсів дасть можливість не тільки констатувати сучасний стан і прогнозувати характер змін, але і знайти найбільш адекватні заходи

реагування, розробити дійсно природоохоронну стратегію раціонального використання земельних ресурсів.

Для того щоб запобігти виникненню та розповсюдженню техногенного забруднення, слід вживати відповідні заходи по підтриманню або відтворенню екологічної стійкості земельних ресурсів. Профілактичні – це такі, які запобігають розвитку процесів техногенного забруднення земель. Оперативні заходи необхідні у випадках погіршення екологічного стану земель внаслідок порушення технологічної дисципліни на промислових підприємствах, у сільськогосподарському виробництві або в разі виникнення аварійних ситуацій. А перспективні заходи – це заходи по створенню умов екологічної рівноваги у природному середовищі, а відтак і екологічної стабільності земель.

Основними причинами низької віддачі земельного потенціалу в Україні є безгосподарне ставлення до землі, тривала відсутність реального власника, недосконалі техніка і технологія обробітку землі та виробництва сільськогосподарської продукції, недотримання науково обґрунтованих систем ведення землеробства [2].

Значною проблемою на сьогоднішній день є покращення санітарного стану ґрунту, в який попадає надзвичайно велика кількість забруднювачів. Це природні, фізичні, хімічні та антропогенні забруднювачі. До основних видів забруднювачів ґрунтів належать: важкі метали, радіоактивні елементи, неорганічні сполуки металів, органічні синтетичні речовини, пестициди, мінеральні добрива, різні органічні відходи та біологічні забруднювачі [3].

Не менш важливою проблемою була і все ще залишається ерозія ґрунтів. У залежності від факторів, які обумовлюють розвиток ерозії, виділяються два основних типи — водна і вітрова. Швидкість ерозії перевищує швидкість формування та відтворення ґрунтів. Ерозія — природний геологічний процес, який нерідко посилюється необачливою господарською діяльністю.

Причиною зниження біопродуктивності ґрунтів є зменшення запасів гумусу. З продуктами ерозії виноситься значна частина поживних речовин та органіки. Ерозія ґрунтів є основним і найнебезпечнішим дестабілізуючим фактором екологічної ситуації в ландшафтах, призводить до забруднення та замулення струмків, річок, ставків.

Великої шкоди ґрунтам завдає надмірне багаторазове механічне оброблення: оранка, культивування, боронування тощо. Все це посилює вітрову та водну ерозію, у боротьбі з якою, важливу роль відіграють ґрунтозахисні сівозміни, агротехнічні та лісомеліоративні заходи, будівництво гідротехнічних споруд.

Крім ерозії, серед найбільш істотних причин погіршення якості земельних ресурсів можна виділити вторинне засолення ґрунтів. Вторинне засолення ґрунтів є наслідком зрошування земель в умовах посушливого клімату і пов'язане з підйомом мінералізованих ґрунтових вод до земної поверхні. Такий підйом відбувається внаслідок порушення водного балансу територій фільтраційними водами тоді, коли водний баланс перебуває на межі через слабку дренажність території. Ґрунтові води, що залягають неглибоко від земної поверхні і містять солі, починають при цьому інтенсивно

випаровуватися, внаслідок чого ґрунт насичується надмірною кількістю водорозчинних солей.

Ще однією серйозною причиною погіршення якості земельних ресурсів є підтоплення земель. Підтоплення земель - це процес збільшення природної вологості ґрунтів понад 80 % повної їхньої вологоємності, що відбувається під впливом примусового підйому рівня ґрунтових вод до зони аерації. Значна частина підтоплених земель утворюється внаслідок порушення норм поливу при зрошенні, витоку води у зрошувальних мережах, технічної недосконалості проектів зрошення.

Небезпечним явищем, що також призводить до погіршення якості земельних ресурсів, є процес, прямо протилежний підтопленню - висушування. Висушуванням земель називають процес появи у літологічному профілі повітряно-сухих ґрунтів і зниження їх природної вологості до показника менше ніж 60 % повної вологоємності. Висушування призводить до зниження родючості ґрунту, сприяє розвитку ерозійних процесів. Його негативний вплив на сільськогосподарські землі починається при зниженні рівня ґрунтових вод до позначки 1,8 м. Причинами висушування земель можуть бути гірничі роботи, які супроводжуються утворенням западин і балок, а також недоліки у меліоративному проектуванні.

Для вирішення зазначених проблем, в першу чергу, має бути забезпечено цільове використання землі відповідно до її господарського призначення. Раціональне та ефективне використання землі означає не тільки отримання максимуму необхідної сільськогосподарської продукції, а й підвищення її родючості. В разі неправильного використання землі, порушень правил агротехніки якість земель знижується, а родючість зменшується, тому сільськогосподарські підприємства повинні застосовувати певні організаційно-господарські, агрономічні, технічні, меліоративні, економічні і правові заходи [4].

Отже, прийняття ефективних рішень щодо раціонального використання земельних ресурсів повинно ґрунтуватись на поєднанні всіх груп і методів цивілізованого використання. Тільки їх комплексне застосування дозволить подолати незадовільний стан землекористування, констатувати обнадійливі якісні зрушення в галузі земельних відносин.

Література

1. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України // Вісник НАН України. – 2002. - №22.
2. Дідковська Л.І. Основні принципи організації і стимулювання раціонального використання і охорони земельних ресурсів в аграрній сфері // Економічні та соціальні аспекти розвитку АПК і сільських територій. – К.: ОІЕ НАН України, 2005.
3. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування: Навч. посіб. – Львів: Новий світ-2000, 2003.
4. Джигирей В.С., Сторожук В.М., Яцюк Р.А. Основи екології: Підручник. – Львів: Афіша, 2001